

Əlizadə Zümrüd Zahir qızı,

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Akademiyası Mülki hüquq və mülki proses kafedrasının müəllimi, Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsinin İnsan hüquqları və informasiya hüququ UNESCO kafedrasının müəllimi
E-mail: zumrudalizada@yahoo.com

UOT 342.61

HEYDƏR ƏLİYEV – MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANDA İNSAN HÜQUQLARI SİYASƏTİNİN VƏ HÜQUQİ DÖVLƏTİN BANİSİ

Açar sözlər: Heydər Əliyev, insan hüquqları, İlham Əliyev, humanizm siyasəti, konstitusiya, Ombudsman, ölüm hökmü, hüquq və azadlıqlar, beynəlxalq təşkilatlar.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, права человека, Ильхам Алиев, политика гуманизма, конституция, Омбудсмен, смертная казнь, права и свободы, международные организации.

Keywords: Heydar Aliyev, human rights, Ilham Aliyev, politics of humanism, constitution, Ombudsman, death penalty, rights and freedoms, international organizations.

İnsan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi müasir dünyada davamlı və demokratik inkişafın ayrılmaz hissəsi, bəşəriyyətin mənəvi-hüquqi və siyasi ideallarının ali təzahürü olmaqla, vətəndaş cəmiyyətinin yetkinliyinin başlıca meyarı sayılır. İnsan hüquqları ləyaqət, ədalət, bərabərlik, hörmət və müstəqillik kimi ortağ dəyərlərə əsaslanır. Bu dəyərlər qanunla müəyyən edilir, qorunur və sülhün, tərəqqinin təməli kimi çıxış edir. Bütün sivil dövlətlərdə ümumi qayğı və məsuliyyət predmeti kimi

nəzərdən keçirilən bu meyarlar müstəqil Azərbaycan Respublikasının ictimai-siyasi həyatında da özünə möhkəm yer tapmışdır.

Ölkəmiz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra beynəlxalq hüququn müstəqil subyekti kimi tarixin sınağından uğurla çıxmış ümumbəşəri dəyərlərin üstünlüyünü qəbul edərək demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğunu, eyni zamanda, bəşər sivilizasiyasının idealları olan azadlığı, insan hüquqlarını, ədaləti və sülhü özünün inkişaf yolu seçmişdir.

İnsan hüquqları amili xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin fəaliyyətinin əsası olmuşdur. Ulu öndərimiz sivil, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesinin ilkin şərti kimi fundamental insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi zərurətini, ona şərait yaradılmasının vacibliyini həmişə xüsusi qeyd etmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyev 1993-cü ilin iyununda respublikamızda hakimiyyətə qayıdırdan sonra ölkəmizdə qanunçuluğun təmin olunmasını, vətəndaş hüquq və azadlıqlarının yüksək səviyyədə qorunmasını özünün başlıca fəaliyyət prinsiplərindən biri elan etmiş, bu ali məqsədlərin gerçəkləşdirilməsinə yönəlmiş çoxşaxəli islahatların həyata keçirilməsini daim diqqətdə saxlamışdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ümumbəşəri dəyərlərə, demokratik əməllərə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi və təminatına əsaslanan vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu, demokratik hüquqi dövlət və buna uyğun insan hüquqları sisteminin yaradılması istiqamətində respublikamızda mühüm islahatlar həyata keçirilmiş, insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunması dövlətin əli məqsədi elan edilmişdir. Ulu öndər çıxışlarından birində deyirdi: «Biz istəyirik ki, dövlətimiz tam demokratik, tam hüquqi, tam dünyəvi bir dövlət olsun. Bunun üçün də Azərbaycanda demokratiyanın bərqərar olması, inkişaf etdirilməsi, hüquqi aliliyin təmin olunması əsas vəzifəmizdir» [2, s. 75]. Şübhəsiz ki, bu istiqamətlərdə atılan ən əhəmiyyətli addımlardan biri Konstitusiyamızın qəbul edilməsi idi. Dahi öndərimiz yeni Konstitusiya layihəsinin hazırlanması ilə bağlı xüsusi yaradılmış Komissiyaya şəxsən rəhbərlik etmişdir. 1995-ci ilin noyabrında ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul olunmuş Konstitusiyamızın müəllifi məhz ümummilli liderimiz Heydər Əliyevdir. Dahi lider həmin Komissiyanın 10 noyabr 1995-ci il tarixli iclasında demişdi: «Komissiyanın sədri kimi mən bu böyük tarixi sənədin hazırlanmasında öz şəxsi məsuliyyətimi daim dərk etmişəm, bu gün də dərk edirəm. Ona görə də bu sənədin hazırlanmasına xeyli vaxt sərf etmişəm. Haqqım var deyəm ki, çox zəhmət çəkmişəm. Hər bir kəlmənin, hər bir sözün mənasını dəfələrlə araşdırmışam, onun bu gün üçün, gələcək üçün nə qədər əsaslı olmasını dəfələrlə təhlil etmişəm. Mən çox rahatlıq hissi ilə bu layihənin altından imza atıram və bu layihəyə görə tam cavabdeh olduğumu bu gün bəyan edirəm. Hesab edirəm ki, biz Azərbaycanın bu günü, gələcəyi üçün çox böyük bir sənəd – siyasi, hüquqi sənəd yaratmışıq». Ulu öndər tərəfindən hazırlanan dövlətimizin əsas qanunu – Konstitusiyamızda insan hüquq və azadlıqlarının təminatı dövlətin

ali məqsədi olaraq bəyan edilmiş, onun üçdə bir hissəsi məhz bu mövzuya həsr edilmişdir [1]. Bu mütərəqqi sənəd demokratik və hüquqi dövlətin bütün əsas prinsiplərini – qanunun aliliyi, insan hüquqlarının müdafiəsi, hakimiyyət bölgüsü, konstitusiya nəzarəti prinsipləri təsbit etmişdir [4, s. 95].

Qeyd etmək istərdim ki, İnsan hüquqlarının qorunmasına ciddi əhəmiyyət verən ümummilli liderimizin 1998-ci ildə imzaladığı «İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında» Fərmanı ilə bu sahədə həyata keçirilən tədbirlərin istiqaməti aydın şəkildə müəyyən edilmiş, insan hüquqları məsələsi ümumdövlət səviyyəsinə qaldırılmışdır.

İnsan hüquqları siyasətindən danışarkən ən mühüm addımlardan birini – ulu öndərin təşəbbüsü və bəyanatı ilə Şərqdə ilk dəfə olaraq Azərbaycanda ölüm hökmünün ləğv edilməsini xüsusən vurğulamaq lazımdır. Dahi lider Heydər Əliyev cinayət-hüquq siyasətini hərtərəfli təhlil edərək, ədalət, azadlıq, humanizm və insanpərvərlik kimi yüksək idealları əsas götürmüş və ölkəmizdə ölüm cəzasının ləğv edilməsi qənaətinə gələrək bu tarixi bəyanatı vermişdir. Bu tarixi əhəmiyyətli sənəd Azərbaycan dövlətinin apardığı humanist siyasətin parlaq nümunəsinə çevrilmişdir. Ulu öndərin insan hüquq və azadlıqlarının prioritetliyini əsas götürməklə, bərpa etdiyi əfv və amnistiya aktları da öz növbəsində mühüm əhəmiyyət daşıyır. Əfv və amnistiya aktları böyük tərbiyəvi əhəmiyyət kəsb etməklə, cəmiyyətdə mənəvi dəyərlərin və humanizm ənənələrinin qorunmasında ciddi addım olmuşdur. Əlbəttə ki, bu humanist siyasət dövlət başçımız cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilmiş, bu vaxtadək minlərlə məhkum əfv və amnistiya aktlarının tətbiq edilməsi nəticəsində azadlığa buraxılmışdır. Eləcə də, ümummilli liderimizin adını daşıyan Heydər Əliyev Fondunun pre-

zidenti, Azərbaycan Respublikasının birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə istər minlərlə şəxsə şamil olunmuş amnistiya aktlarının qəbul edilməsi, istərsə də bəşəri əhəmiyyətli xeyirxahlıq layihələrinin həyata keçirilməsi Heydər Əliyev irsini layiqli şəkildə təbliğ etməklə, humanizm siyasətinin mühüm göstəricilərindən biridir.

Müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycanda İnsan hüquqları üzrə müvəkkil (Ombudsman) təsisatının yaradılması ideyası ilk dəfə 22 fevral 1998-ci il tarixdə ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış «İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında» Fərmanla gündəmə gəlmiş, bundan qısa müddət sonra 18 iyun tarixli Sərəncamla təsdiq edilmiş «İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramı»nda isə həmin institutun yaradılması ilə bağlı konkret tapşırıq nəzərdə tutulmuşdur. Hazırda müxtəlif idarəetmə formalarına və hüquq sistemlərinə malik olan 100-dən artıq dövlətdə fəaliyyət göstərən Ombudsman təsisatının Azərbaycanda yaradılmasını da insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində aparılan demokratik hüquqi islahatlar şərtləndirmişdir.

Ölkəmiz üçün yenilik olan Ombudsman institutunun təsis olunması ilə bağlı dövlət, ictimai və beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlıqda gərgin iş aparılaraq konkret strategiya müəyyən edilmiş, son nəticədə 28 dekabr 2001-ci il tarixdə İnsan hüquqları üzrə müvəkkil institutu təsis olunaraq onun yüksək hüquqi statusu, dövlət orqanları və vəzifəli şəxslər tərəfindən pozulan insan hüquq və azadlıqlarının bərpa olunması mexanizmi Konstitusiyamızın ayrılmaz hissəsi olan Konstitusiya Qanunu səviyyəsində müəyyən olunmuşdur.

Ötən dövrdə Azərbaycanda bu institut uğurlu inkişaf yolu keçərək daha da müasirləşmiş, normativ hüquqi bazası yenilənmiş, səlahiyyət dairəsi genişlənməmişdir. Bununla bağlı İnsan hü-

quqları üzrə müvəkkil (ombudsman) haqqında Konstitusiya Qanununa 8 dəfə dəyişiklik edilmiş, bütövlükdə isə bu institutun tətbiqindən irəli gələn 50-dən çox normativ hüquqi akt qəbul olunmuşdur. İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin öz vəzifələrini lazımı qaydada yerinə yetirməsi üçün beynəlxalq təcrübədə mövcud olan bütün təminatlar, o cümlədən dəyişilməzliyi, toxunulmazlığı, hər hansı dövlət orqanı, vəzifəli şəxs tərəfindən onun fəaliyyətinə müdaxilə edilməsinin yolverilməzliyi, maddi və sosial təminatları qanunvericilikdə öz əksini tapmışdır. Azərbaycanda Ombudsmanın fəaliyyəti bir çox dünya ölkələri ilə müqayisədə daha çoxşaxəlidir və İnsan hüquqları üzrə Müvəkkil bu gün uşaq hüquqlarının qorunması, informasiya əldə etmək hüququnun dövlət orqanları tərəfindən təmin edilməsi və s. sahələrdə çox mühüm funksiyaları yerinə yetirir. Məhkəmələrdə süründürməçilik, sənədlərin itirilməsi və vaxtında verilməməsi, məhkəmə qərarlarının icrasının gecikdirilməsi ilə əlaqədar şikayətlərə baxmaq, istənilən vaxt, maneəsiz və əvvəlcədən xəbərdarlıq etmədən saxlanılan şəxslərin öz iradəsi ilə tərk edə bilmədiyi yerlərə daxil olmaq, həmin yerlərin rəhbərliyi tərəfindən qəbul edilmək, saxlanılan şəxslərlə görüşmək və təkbətək söhbət etmək kimi hüquqların verilməsi bu təsisatın operativ fəaliyyətinə, insanları narahat edən məsələlərin təxirə salınmadan həllinə imkan verir. BMT-nin «İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiya»sının Fakültativ Protokolunda nəzərdə tutulmuş milli preventiv mexanizmin funksiyalarının məhz Ombudsmana həvalə olunması da dövlətin bu quruma böyük etimadının göstəricisi olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, ulu öndərin siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra insan hüquqlarına ciddi töhfə verən istiqamətlərdən biri də nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla qurulan uğurlu əməkdaşlıqlar olmuşdur. Birləşmiş Mil-

lətlər Təşkilatı, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı, Avropa Şurası, İslam Konfransı Təşkilatı, Müstəqil Dövlətlər Birliyi və digər təşkilatlarla, həmçinin NATO və Avropa Birliyi kimi qurumlarla əməkdaşlıq dövlətimizin müstəqillik əldə etdikdən sonra tutduğu qloballaşma, demokratikləşmə və inteqrasiya siyasətinin, eləcə də insan hüquqlarının təminatı mexanizmlərinin möhkəmlənməsi üçün əhəmiyyətli rol oynadı.

BMT ilə geniş əlaqələr quran Azərbaycan əməkdaşlığın müxtəlif vasitələrindən istifadə edir. Əməkdaşlığın səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi üçün Azərbaycan Respublikası BMT-nin bir çox xüsusi qurum və orqanları ilə fəal və effektiv əməkdaşlıq edir. Onların sırasında BMT-nin Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı (UNESCO), BMT-nin İnkişaf Proqramı (BMT İP), BMT-nin Uşaq Fondu (UNICEF), Sənaye İnkişaf Təşkilatı (UNIDO), Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST), Ümumdünya Ərzaq Proqramı (ÜƏP), BMT-nin Əhali Fondu (UNFPA), BMT-nin Qadınlar Fondu (UNIFEM), Atom Enerjisi üzrə Beynəlxalq Agentlik, Nüvə Sınaqlarının Hərtərəfli Qadağan olunması haqqında Müqavilə Təşkilatı və s. qeyd etmək olar.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikası BMT-nin Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı olan UNESCO ilə geniş əməkdaşlıq edir. Bu məqsədlə 1994-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamına əsasən Azərbaycanın UNESCO nəzdində Milli Komissiyası təsis edilmişdir. Azərbaycan-UNESCO əlaqələri ölkənin təhsil, elm və mədəniyyət sahələrində inkişafına yardım məqsədilə uğurla həyata keçirilir. Azərbaycan-UNESCO münasibətlərinin inkişafında, bu münasibətlərin canlanması və gücləndirilməsində Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva əvəzolunmaz rola malikdir. 2004-cü ilin avqustunda Mehriban Əliyeva ənənəvi musiqinin, ədəbiyyat və poeziyanın inkişafına

verdiyi töhfələrə, musiqi təhsili və dünya mədəniyyətlərinin mübadiləsi sahəsindəki xidmətlərinə və UNESCO-nun ideyalarına göstərdiyi sadıqlıya görə bu təşkilatın şifahi ənənələr və musiqi ənənələri sahəsində xoşməramlı səfiri adına layiq görülmüşdür [7, s. 385].

Mehriban Əliyeva mədəni-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanmasına verdiyi töhfələrə görə 2006-cı ilin martında BMT-nin Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının (WIPO) qızıl medalına layiq görüldü.

Azərbaycanın BMT-nin Uşaq Fondu (UNICEF) ilə əməkdaşlıq sazişini Prezident Heydər Əliyev 1994-cü ildə BMT Baş Assambleyasının sessiyasında iştirakı zamanı imzalamışdır. Azərbaycanla UNICEF arasında əməkdaşlıq qaçqın və məcburi köçkün uşaq və yeniyetmələr arasında vəziyyətin yaxşılaşdırılması məqsədilə bərqərar olmuşdur. BMT ən kəskin təsirə məruz qalmış qaçqın və məcburi köçkünlərin qidalanma vəziyyətini nəzarətdə saxlamaq üçün 1993-cü ildə özünün fəvqəladə ərzaq proqramının – Ümumdünya Ərzaq Proqramının (ÜƏP) icrasına başlamışdır. Bu proqram çərçivəsində münasibətlərin ilk illərində qaçqın və məcburi köçkünləri təxminən 160.000 ton qarışıq ərzaq malları ilə təmin etmişdir.

Azərbaycan BMT-nin xüsusi qurumları qismində BMT-nin İnkişaf Proqramı və Sənaye İnkişafı Təşkilatı ilə xüsusi əlaqələrə malikdir. Müxtəlif layihə və proqramlar yaşayış standartlarının yüksəldilməsinə, iqtisadiyyatın struktur tənzimlənməsinin həyata keçirilməsinə xidmət edir.

Azərbaycan Respublikası həmçinin BMT-nin 2000-ci ilin sentyabrında elan olunmuş Minilliyin İnkişaf Məqsədləri (MİM) layihəsinin fəal iştirakçısıdır. Belə ki, 2000-ci ilin əvvəllərində Azərbaycanda BMT yeni mərhələyə qədəm qoymuş ölkənin inkişaf planı hesab edilən və əhalinin ən zəif təbəqələrinin (məcburi köçkünlər, yaşlılar, xüsusilə də kənd yerlərində qadınların baş-

çılıq etdiyi ev təsərrüfatları, risk altında olan uşaqlar, gənclər və b.) yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsini məqsəd kimi qarşıya qoyan 2003-2005-ci illər üçün yoxsulluğun azaldılması üzrə ilk milli strategiyanın işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi ilə hökumətin MİM-lərə nail olmaq söylərinə dəstək göstərmək üçün beynəlxalq icma ilə tərəfdaşlıq etmişdir [6, s. 23].

Azərbaycan yoxsulluqla mübarizədə əldə olunan nailiyyətlərə və əhalinin sosial rifahının yaxşılaşdırılması sahəsində həyata keçirilən uğurlu siyasətə görə BMT tərəfindən mükafatlara layiq görülmüşdür. Prezident İlham Əliyev tərəfindən də bu əməkdaşlıq uğurla davam etdirilir. 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev əhalinin sosial rifahının yaxşılaşdırılması istiqamətində ölkə rəhbərliyinin siyasi iradəsi, bununla əlaqədar həyata keçirilən dövlət proqramları, savadsızlığın və yoxsulluğun minimuma endirilməsi və Minilliyin İnkişaf Məqsədlərinin uğurla həyata keçirilməsi istiqamətində görülən tədbirlərə görə “Cənub-Cənub” mükafatı ilə təltif olunmuşdur.

2015-ci il noyabrın 12-də Mehriban Əliyevaya Azərbaycanda qadınların və uşaqların hüquqlarının qorunması, həmçinin gender bərabərliyi sahəsində göstərdiyi xidmətlərə görə BMT-nin Əhali Fondunun xatirə diplomu və hədiyyəsi təqdim edilib.

Həmin ildə dövlətimiz qeyd olunan sahədə nailiyyətlərinə görə BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) xüsusi diplomuna layiq görülmüşdür. Qeyd edək ki, bu qurum dünyada aclıqla mübarizə, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması, kənd təsərrüfatı, meşə və balıqçılıq təsərrüfatının səmərəliliyinin artırılması, sağlam ərzaq sistemlərini yaratmaq kimi vəzifələri qarşısına məqsəd qoymuşdur. Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyeva fəaliyyətində bu məqsədlərə nail olmağa töhfə verdiyinə, humanitar və ekologiya sahəsindəki

uğurlu fəaliyyətinə görə 2015-ci ildə “FAO-nun xoşməramlı səfiri” adına layiq görülmüşdür.

2017-ci ilin mayında Bakıda IV Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu çərçivəsində “Ərzaq təhlükəsizliyi və dayanıqlı cəmiyyət naminə mədəniyyətlərarası dialoq: Davamlı inkişaf və sülhün təmin olunması üçün əsas elementlər” mövzusunda ikinci plenar sessiya keçirilib.

BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının xoşməramlı səfiri Leyla Əliyeva sessiyada çıxış etmişdir.

BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının baş katibi ofisinin attaşesi Rəşad əl-Xafaci sessiyanın müasir dünya üçün çox əhəmiyyətli bir mövzuya həsr olunduğunu vurğulayaraq, IV Qlobal Forumun yüksək səviyyədə təşkilinə görə Azərbaycan rəhbərliyinə təşəkkürünü bildirmişdir.

Azərbaycan neft və təbii qaz ehtiyatları ilə zəngin olan, ekoloji cəhətdən gərgin regionda yerləşən bir ölkə kimi ekoloji problemlərin yaratdığı təhlükələrin aradan qaldırılması məqsədilə BMT-nin Ətraf Mühit Proqramı (UNEP) ilə uğurlu əməkdaşlıq edir. Ətraf mühitin qorunması, yaşadığımız dünyanın gələcək nəsillər üçün təhlükəsiz məkana çevrilməsi baxımından hər birimizin üzərinə ciddi məsuliyyət düşdüyünü nəzərə alaraq, IDEA (Ətraf Mühitin Mühafizəsi naminə Beynəlxalq Dialoq) İctimai Birliyinin sədri, Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə ölkəmizdə UNEP ilə əməkdaşlıq çərçivəsində “Yaşıl həftə” konfransları reallaşdırılaraq dünyanın müxtəlif ölkələrindən olan gənc ekoloqların şəbəkələşməsi təmin edilmişdir. Ətraf mühit məsələləri və fəaliyyətlər barədə ictimai maarifləndirmə, gənclərlə əməkdaşlıq, ətraf mühit problemləri sahəsində təhsil və onlar üçün düzgün həllər tapmaq məqsədilə qeyd olunan əməkdaşlıq çərçivəsində fəaliyyət uğurlu şəkildə bu gün də davam etdirilməkdədir.

Azərbaycan 2014-cü ildə Gənclər siyasəti üzrə I Qlobal Forumu və 2016-cı ildə BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumuna ev sahibliyi etmişdir.

2020-ci il sentyabrın 21-də BMT Baş Assambleyasının 75-ci Sessiyası çərçivəsində BMT-nin 75 illiyinə həsr edilmiş Yüksək Səviyyəli İclas keçirilib. Prezident İlham Əliyevə həm Azərbaycanın dövlət başçısı, həm də Qoşulmama Hərəkatının sədri kimi iclasda videoforata çıxış edib.

Dövlət başçısı həmin zaman çıxışında BMT-ni və beynəlxalq ictimaiyyəti xəbərdar edərək bildirmişdi ki, təcavüzkar ritorika və təxribatlar Ermənistanın Azərbaycana qarşı yeni təcavüzə hazırlaşdığını nümayiş etdirir. Təxribatların baş verməsinə və gərginliyin artırılmasına görə məsuliyyət Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyinin üzərinə düşür.

2020-ci ilin dekabrın 3-də Nyu-Yorkda BMT Baş Assambleyasının koronavirus xəstəliyi – COVID-19 ilə mübarizəyə həsr edilən xüsusi sessiyası keçirilib. BMT Baş Assambleyasının COVID-19 pandemiyasına qarşı Xüsusi Sessiyasının keçirilməsi Azərbaycan tərəfindən Qoşulmama Hərəkatı adından irəli sürülmüşdür. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Qoşulmama Hərəkatının Sədri İlham Əliyev sessiyada videoforata çıxış edib.

2021-ci il sentyabrın 24-də BMT Baş Assambleyasının 76-cı sessiyasında çıxış edən Prezident İlham Əliyev “peyvənd millətçiliyi”ni, varlı və kasıb ölkələr arasında peyvəndlərə əlçatanlıqla bağlı qeyri-bərabərliyi bir daha tənqid etmiş və bütün ölkələr üçün peyvəndlərdən istifadə məqsədilə bərabər imkanların təmin olunması ilə bağlı Azərbaycan tərəfindən Qoşulmama Hərəkatı adından BMT Baş Assambleyasında qətnamənin irəli sürüləcəyini elan etmişdir.

Dövlət başçısı çıxışı zamanı Azərbaycanın BMT Nizamnaməsinin 51-ci maddəsində təsbit edilmiş özünümüdafiə hüququndan istifadə edərək

2020-ci il 27 sentyabr tarixindən öz ərazisində Ermənistanla qarşı əks-hücum əməliyyatına başladığını vurğulamışdır. 44 gün davam edən müharibə ərzində Azərbaycan işğal olunmuş ərazilərini azad etmişdir. Beləliklə, Azərbaycan BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin icrasını özü təmin edib.

2021-ci il dekabrın 16-da Azərbaycan tərəfindən Qoşulmama Hərəkatı adından irəli sürülmüş COVID-19 əleyhinə peyvəndlərə bütün ölkələrin bərabər, münasib, vaxtında və universal əlçatanlığının təmin edilməsi ilə bağlı qətnamə BMT Baş Assambleyasında 179 ölkənin dəstəyi ilə qəbul olunub.

Bu qətnamənin qəbul edilməsi ilə beynəlxalq ictimaiyyət Prezident İlham Əliyevin COVID-19 pandemiyasına, “peyvənd millətçiliyi”nə qarşı təşəbbüslərini bir daha dəstəklədiyini nümayiş etdirdi.

BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin həyata keçirilməsi Azərbaycan üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. 2021-ci il üzrə Dayanıqlı İnkişaf Hesabatında Azərbaycan regionda ən yaxşı nəticə göstərərək 165 ölkə arasında 55-ci yeri tutmuşdur. Hesabatda Azərbaycanın yoxsulluğun azaldılması, səhiyyə, qidalanma, qadınların əmək bazarında iştirakı, təmiz su və sanitariya, enerjiyə əlçatanlıq, internet istifadəsi, nəslin kəsilmək təhlükəsi olan canlıların mühafizəsi, əhalinin rifahının yaxşılaşdırılması, şəhər və yaşayış məntəqələrinin dayanıqlı inkişafı sahələrində əldə etdiyi tərəqqi vurğulanır.

Hal-hazırda Azərbaycan öz xarici siyasətində beynəlxalq hüququn ali prinsiplərini əsas götürərək, müxtəlif mədəniyyətlərin dinc şəkildə birlikdə yaşaması, dini tolerantlıq, fundamental insan hüquqlarının müdafiəsi, təhsil və yaradıcılıq hüquqlarının qorunması, iqtisadi və sosial sahələrdə davamlı inkişafın təmin edilməsini uğurla həyata keçirməkdədir. Bu isə imkan verir ki, gələcəkdə də Azərbaycan BMT-nin

ixtisaslaşdırılmış təsisatları ilə əməkdaşlığı onların əhatə etdiyi bütün prioritet sahələr üzrə yüksələn xətt üzrə inkişaf etdirsin və dövlətimiz tərəfindən yeni nailiyyətlər və uğurlar qazanılsın.

Bu gün BMT ailəsinin tamhüquqlu üzvü olan Azərbaycan dünyada sülhün və təhlükəsizliyin bərqərar edilməsi naminə yeritdiyi siyasət sahəsində dövlətlər arasında layiqli yer tutmuşdur.

11 sentyabr 1996-cı ildə AŞ Nazirlər Komitəsinin 573-cü iclasında Azərbaycanın Avropa Şurasına daxil olması ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi ardıcıl və məqsədyönlü siyasətin nəticəsində mümkün olmuşdur. Məhz onun təşəbbüsü ilə Azərbaycanda 1993-cü ildən ölüm cəzasına moratorium qoyulmuş, 1998-ci ildə isə ləğv edilmişdir. Ölüm cəzasının ləğvi və cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi, insan hüquqları təminatının prioret olaraq müəyyən edilməsi Azərbaycanın Avropa ailəsinə qoşulmasını təmin edən mühüm amillərdən biri olmuşdur. 17 yanvar 2001-ci ildə AŞ Nazirlər Komitəsinin nümayəndələr səviyyəsində keçirilmiş iclasında Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv qəbul edilməsinə dair qərar qəbul edilmişdir [3, s. 17].

Heydər Əliyev 25 yanvar 2001-ci ildə Strasburqda Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı tarixi çıxışında qurumla ölkəmiz arasındakı qarşılıqlı münasibətlərin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirdi. Azərbaycan Respublikası 15 aprel 2002-ci il tarixdə Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası və onun Protokollarının ratifikasiya edilməsi haqqında sənədi depozitariyə təqdim etmiş və həmin gündən Konvensiya və onun Protokolları Azərbaycana münasibətdə qüvvəyə minmişdir. Bakıda Avropa Şurasının bir çox tədbirləri keçirilir. Üzv dövlətlərin mədəniyyət nazirlərinin «Mədəniyyətlərarası dialoq Avropa və onun qonşu regionlarında davamlı inkişafın və sülhün əsasıdır» mövzusunda konfransı da böyük əhəmiyyət kəsb edir.

2010-cu il mayın 25-də Bakıda keçirilmiş Avropa Şurasının qadınlar və kişilər arasında bərabərlik məsələlərinə məsul nazirlərinin «Gender bərabərliyi: de-yure və de-facto bərabərliyinin təmin olunması» mövzusunda VII konfransı da bu baxımdan əlamətdardır. Konfransda Azərbaycanın birinci vitse-prezidenti, UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyeva iştirak etmişdi. 2011-ci il yanvarın 26-da AŞ-nin binasında ölkəmizin AŞ-yə üzvlüyünün 10 illiyi münasibətilə rəsmi qəbul keçirilmişdir [9, s. 105]. Tədbirdə həm Azərbaycandan, həm də Avropa Şurasından yüksək vəzifəli şəxslər iştirak etmişdir. Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin 2014-cü il mayın 6-da Vyanada keçirilmiş 124-cü Sessiyasında Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinə Sədrlik Avstriyadan Azərbaycana keçmişdir [8, s. 34]. 2014-cü ilin iyun ayının 24-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Avropa Şurası Parlament Assambleyasının yay sessiyasında nitq söyləmişdir.

2014-cü ildə Avropa Şurasının Azərbaycan üçün 2014-2016-cı illəri əhatə edən Fəaliyyət Planı təsdiq edilmişdir. AŞ ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın mühüm sənədi hesab olunan Fəaliyyət Planı çərçivəsində müxtəlif sahələr üzrə bir çox layihə və tədbirlər həyata keçirilmişdir [9, s. 132]. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2022-ci il 4 aprel tarixində Avropa Şurasının Baş katibi xanım Mariya Peyçinoviç Buriçin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edərkən Azərbaycanla Avropa Şurası arasında 2022–2025-ci illəri əhatə edən Fəaliyyət Proqramının qəbul olunacağını qeyd edib. Mariya Peyçinoviç Buriç Avropa Şurasının Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlərin normallaşması və iki ölkənin cəmiyyətləri arasında etimadın qurulması prosesində platforma rolunu oynamağa hazır olduğunu bildirmişdi.

Hazırda Azərbaycan Respublikası Avropa Şurası çərçivəsində qəbul edilmiş 60-dan çox beynəlxalq konvensiyanın iştirakçısıdır. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin AŞPA-dakı nümayəndə heyəti 6 həqiqi və 6 əvəzedici üzv olmaqla, ümumilikdə 12 üzvdən ibarətdir. Nümayəndə heyəti sessiyanın gündəliyinə uyğun olaraq Azərbaycanın maraq və mənafelərinə xidmət edən təşəbbüslər irəli sürür, müvafiq sənədlər üzrə müzakirələrdə fəal iştirak edir.

Hal-hazırda dövlət başçımız İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən humanizm siyasəti ölkədə insan hüquq və azadlıqlarının qorunması və təminatının əsaslarından biri kimi çıxış edir. Azərbaycan müstəqillik əldə etməsindən bu günədək keçən dövrdə insan hüquq və azadlıqlarının təminatı ilə bağlı gördüyü işlərlə regionda qabaqcıl ölkələrdən biri olmağa davam edir.

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası // 12 noyabr 1995-ci ildə qəbul edilmişdir (24 avqust 2002-ci il tarixdə olan dəyişiklik və əlavələr). – Bakı: Qanun, – 2019. – 96 s.
2. Heydər Əliyev, Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar. Doqquzuncu kitab: mart, 1997 – may, 1997 / bur. məsul R. Mehdiyev. – Bakı: Azər nəşr, 2000. – 466 s.
3. Heydər Əliyev, Yaqub Mahmudov, II cild.
4. Əliyev, Heydər. Müstəqillik yolu: seçilmiş fikirlər / H. Əliyev; red. Ə. Həsənov. – B.: Azərbaycan Universiteti nəşriyyatı, –1997. – 136 s.
5. Mahmudov Yaqub . Azərbaycan: qısa dövlətçilik tarixi /Y. M. Mahmudov; elmi red.M. N. Mirzəyev; red. E. M. Lətifova. – B.: Təhsil, 2005. – 140 s.
6. Mehdiyev Ramiz. Milli məfkurə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə: məqalələr, çıxışlar, müsahibələr I cild: İyun 1971 – iyun 2001 /red. A. Aslanov, V. Musayev. – B.: XXI-YNƏ, 2006. – 624 s.
7. Андриянов, Виктор Иванович. Гейдар Алиев /В.И.Андриянов, Г.Ф.Мираламов. – М.: Молодая гвардия, 2005. – 396 с.
8. Towards the future / «Heydar Aliyev's Heritage» International On-line Library; ed. V. Suleymanov; trans. T. Guliyev. – Baku, 2004. – 72 p.
9. Azerbaijan / ed. T. Dragadze. – London: Melisende, – 2000. – 175 p.
10. Dövlət, demokratiya, qanunçuluq haqqında: çıxış və nitqlərdən sitatlar /tərt. H. T. İsmayılov.- n. y.- 39

Ализаде Зумруд Захир гызы

ГЕЙДАР АЛИЕВ – ОСНОВОПОЛОЖНИК ПРАВОЗАЩИТНОЙ ПОЛИТИКИ И ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА В НЕЗАВИСИМОМ АЗЕРБАЙДЖАНЕ

РЕЗЮМЕ

Данная статья посвящена политике прав человека в Азербайджане, основанной Общенациональным лидером Гейдаром Алиевым. Важные шаги, предпринятые гениальным лидером в области обеспечения основных прав и свобод человека – отмена смертного приговора, восстановление актов о помиловании и амнистии, учреждение должности омбудсмена и т.д., а также продолжающаяся с большим успехом в этом направлении главой нашего государства господином Ильхамом Алиевым политика гуманизма, составляют основную тему статьи. В статье также затронут неопценимый вклад на международном уровне Первого вице-президента Азербайджанской

Республики, президента Фонда Гейдара Алиева Мехрибан Алиевой в защиту прав и свобод человека в нашей стране.

Alizade Zumrud Zahir

**HEYDAR ALIYEV – THE FOUNDER OF THE HUMAN RIGHTS POLICY
AND LEGAL STATE IN INDEPENDENT AZERBAIJAN**

SUMMARY

The article is devoted to the policy of human rights in Azerbaijan, founded by the national leader Heydar Aliyev. Important steps taken by the brilliant leader in the field of ensuring the fundamental rights and freedoms of a person – the abolition of the death sentence, the restoration of acts of pardon and amnesty, the establishment of the office of the ombudsman, etc., and also continued with great success in this direction by the head of state Mr. İlham Aliyev the politics of humanism make up the main topic of the article. The article also touched on the invaluable contribution at the international level of the First Vice-President of the Republic of Azerbaijan, the president of the Heydar Aliyev Foundation, Mehriban Aliyeva, to the protection of human rights and freedoms in the country.

Rəyçi: h.ü.f.d. G.A.Rzayeva

Daxil olma tarixi: 13.11.2023

Təkrar işlənmə tarixi: 16.11.2023

Çapa imzalanma tarixi: 20.11.2023